

СТУПАНЪ.

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ЛИСТЪ.

1 Марта 1874.

СТУПАНЪ излиза единъ пѣтъ на мѣсець. Годнища цѣна е едно бѣло меджидіе.

Сдържаніе: Нашето земледѣлческо и домашно-економическо състояніе. — За земята. — Обработваніе на земята. — За ливадитѣ. — Разни. —

Писма, дописки и спомоществованіята са испращатъ до Г-на Р. И. Бѣлскова въ Руссе, или до издателя въ Видинъ.

НАШЕТО ЗЕМЛЕДѢЛЧЕСКО И ДОМАШНО-ЕКОНОМИЧЕСКО СЪСТОЯНІЕ.*)

Не е доста само да са оре, копаеи сѣе, но потрѣбно е да са знае кога и и какъ да са оре; кога са оре плитко и кога дълбоко; за кое растеніе е по-добрѣ да са оре дълбоко и за кое не; кога, какъ и какво семе на каква земя да са посеѣе, какъ да са приготви за това земята; отъ какви състави са състои — което е и най-главното — земята и т. н.

Но насъ са сѣе най-много пшеница, ячменъ, кукурузъ (мисиръ), овесъ, ръжъ, просо и други такива. Тѣзи храни-сидби изискватъ една и сѣща храна за своя си растъ, и за нѣколко години ще истеглятъ изъ земята хранителнитѣ за растеніята вещества, а нивитѣ ще отслабватъ. Има пиви, които не сѣ видѣли много години тореніе, а то са разумѣва, че такива пиви не ще раждатъ изобилно тѣй както сѣ раждали по-напредъ.

И лозята сѣ по насъ добри; но ако би знали какъ трѣба да са постѣпва и съ тѣхъ, какъ по-добрѣ да ги обработваме, какъ да приготвяме по-добрѣ виното и т. н., то би добивали много повече вино и много по-добро, което би са продавало съ двойна и тройна цѣна. Ако поразгѣда човѣкъ лозята, когато озрѣе гроздъето, то ще види, че единъ видъ чукани (лози), на пр.

черна или винена лоза, сѣ родили много повече гроздъе отъ колкото други видъ лози; глѣда втората и третата година и види, че пакъ сѣщитѣ лози раждатъ повече гроздъе. Това като разгѣдва единъ ступанинъ нѣколко години и са увѣри, че този или овзи родъ лози раждатъ винаги по-много гроздъе отъ другитѣ, то трѣба да искорени онѣзи лози, които раждатъ малко гроздъе, а на мѣстото имъ да посади такива лози, които раждатъ най-много гроздъе; защото на една земя раждатъ единъ или два вида лози повече гроздъе, а на друга — други. Тѣй са правили тѣй правятъ и днесъ напреднѣлитѣ въ лозарството народи.

Колкото за овоцїята, дрѣвесата, не щемъ нито да знаемъ; тѣхната полза за насъ ни са вижда маловажна, когато на други мѣста вадятъ отъ тѣхъ голѣми ползи.

За поправянїето на ливадитѣ си іоще по малко са грижимъ, а дѣто ги пѣма или твърдѣ малко сѣно даватъ, тамо са храни добитѣка само съ проста слама, отъ която отслабва се повече и повече.

При многото іоще други недостатки, ще споменемъ и за чувствителната нужда, която са усѣща за хора вѣщи по земледѣліето и скотовѣдството. Трѣба ни много, а пѣмаме нищо. Трѣба ни іоще да имаме популярно написани книги по земледѣліето и скотовѣдството, въобще по ступанството. Истина е, че сички недостатки не могатъ да

(* Вижъ вѣжж. 2.)

са поправятъ тѣй скоро на веднѣжъ, но постепенно сичко може да са поправи съ трудъ и знапія.

Нека видимъ сега какъ стоимъ и съ домашната си економія.

III.

Ако хвърлемъ единъ краткъ погледъ върху нашата домашна економія, ще намѣримъ и тука много и много недостатки. Въ много кѣща владѣе нередовность, нечистота, неписаніе, несъгласіе и т. н. Въ опѣзи кѣщи, дѣто са е въдворила и царува лѣнностьта (мързель), небреженіето, нередовностьта и расточителностьта, тамъ ще дойде сиромашіята рано или късно. Мирьтъ, съгласіето, споразуменіето, доброто управление, редовностьта, чистотата, пестеніето, точностьта, брежливостьта — то сѣ такива добриши, които сѣ въ състояніе да подигнатъ вещественното благосъстояніе на онѣзи кѣща, въ която сѣ са въдворили; а дѣто ги нѣма, тамъ не може да бѣде никакво добро, никакво щастіе, никакво благосъстояніе.

По нѣкои мѣста изъ отечеството ни, особено по селата, — ако и рѣдко, — до като бащата е живъ, а даже и подиръ смъртьта му, въ една кѣща живѣятъ пѣколко братія, които работятъ задружно. По-старія братъ са облѣга на по-младія, а по-младія — на по-старія, като че сѣ наемници, като че не сѣ тѣхни домашнитѣ имъ работи. Младитѣ си мислятъ, че старитѣ сѣ длѣжни да работятъ повече, а нѣкъ старитѣ мислятъ, че сѣ са вече доста трудили и работили, а сега младитѣ да работятъ повече. Отъ сичко това произлизатъ кавги и несъгласія.

Въ такива кѣща, дѣто нѣма домашно споразумѣніе, дѣто домашнитѣ не са почитатъ и обичатъ по между си, и дѣто сѣкій глѣда само за себе си, нежели за общото домашно добро, тамъ са приготвяла пропасть за нещастіе и бѣдность.

И земаіе пари въ заемъ съ сѣква лихва много сѣспива нашитѣ земледѣлци. Много земледѣлци, било отъ случайна нужда, бидо отъ нужда, която

е дошла отъ немареніето и злото економисваніе, нѣма що да правятъ, принуждаватъ са, щѣтъ не щѣтъ, да зематъ на заемъ пари или храна. Въ такъвъ случай тѣ неглѣдатъ по какви условія, съ каква лихва ще зематъ пари отъ лихваджитѣ, които послѣ имъ осмулятъ кожата отъ гърба, зематъ имъ каквото имѣтъ, и ги оголватъ тѣй, щото за много време не могатъ да си видятъ хаиря. Навстина има земледѣлско-селски банки, отъ които селенитѣ зематъ пари съ лихва, но това не е доста. . . .

Съ честото и много земаіе въ заемъ пари или друго, човѣкъ са задѣлжава, заборчлява лесно, а като заборчлѣе веднѣжъ, то е тежко да са исплати. Длѣгътъ е голѣмо зло за сѣкиго, за това исѣкій трѣба да са пази отъ длѣга като отъ чумата; нека сѣкій съ ревность и трудолюбіе работи; съ пестеніе економисва кѣщата си, тѣй щото да глѣда да не потъне до уши въ длѣгове, както има доста живи примѣри. Нашата пословица казва: „простирай са споредъ чергата си,“ т. е. човѣкъ трѣба да харчи и разнося толкова, колкото му допуцатъ силитѣ. Пестеніето, економіята трѣба да са усвои отъ сѣкиго.

Зимно време по селата са прахосва напраздно много храна и питіе, като вино и ракія, а сичко това дохожда отъ нередовностьта и невѣщото домашно управление. Само по сватбитѣ колко вѣщо са похарчва и разнося безъ никаква полза! Колко нѣщо са е похарчило напраздно по сватбитѣ самата зима, то го знаятъ и самитѣ сватбари и младоженци. Онзи, който са е накарнилъ да са жени, харчи безъ мѣрка, а много пѣти са и задѣлжава, като купува за годеницата си такива дрѣхи и други нѣща, които не отговарятъ на неговото състояніе. Много пѣти не са знае кой е богатъ и имотенъ, и кой сиромасъ, — надварятъ са кой да купи по хубави и по сѣкви дрѣхи. Сичко това е голѣма щета (зараръ) за домашната наша економія. Има юще много недостатки, за поправяніето на които

ще поговоримъ въ една отъ идѣщата книжка на *Ступанъ*.

ЗА ЗЕМЯТА.

Глина.

Глината, която е станѣла, както и другитѣ видове прѣстъ, отъ камъни, за което говорихме въ първата кн. на *Ступанъ*, не е само чиста глина; въ нея има и други видове смѣси. Ако има само глина отъ 50 до 70 на сто, т. е. ако въ 100 драми прѣстъ земя, има 50 до 70 др. глина, а остатокъ да е други видове прѣстъ, то таквази земя са казва *глиняна земя*. Земя, въ която има до 70 на сто глина, ако годината не е кишовита, добра е за обработваніе; но ако има повече отъ 70 на сто глина, то таквази земя не е за обработваніе и не струва нищо. Какъ може да са познае, въ коя земя каква и по колко прѣстъ има, за това по-послѣ ще говоримъ.

Чистата глина може да попива въ себе си 70 до 80 на сто вода, и да я задържа въ себе си за много време. Но въ природата не може да са памѣри чиста глина, въ която да не би имало много или малко пѣськъ. Глиняната земя, до като е суха, е ява като камъкъ, запича са тѣй, щото таквази глина е причина да сѣжки и живави глинянитѣ земи; лѣпцятъ са по орѣдїята (сѣчева), по вратата на добитѣка и хората въ мокро време, тежко са оре, добитѣка са мѣчи и т. н. Въ таквази земя, сеидбитѣ не могатъ да растѣтъ добрѣ, защото коренитѣ имъ отъ многото влага изгниватъ. Ако са намира глина изъ подъ орната земя, въ подземя или здравата земя, то никакъ непронуща попитата въ себе си вода да протича долу въ земята, но сичката излишна (зїаде) вода са разлива по здравата земя, а често остава и на орната земя, та прави голѣми бари и въобще мочурни земи, които трѣба да са изсушаватъ.

Глиняната земя, като изсъхне добрѣ, запича са и става ява като камъкъ и като я пече нѣколко време горѣщото

слѣнце, распуква са тѣй щото пукнатинитѣ често биватъ по нѣколко педи дълбоки и нѣколко прѣста широки. А това е голѣмо зло за сеидбитѣ, защото съ това напукваніе на земята са прекъсватъ коренитѣ на растенїята, особено слабѣтъ жилчици, и слѣнчевата топлина влиза въ пукнатинитѣ, дѣто изсушава повече земята, въ която не остава никаква влага, и тѣй сеидбитѣ пропадатъ свършено. Но ако и да не са распукне земята, то пакъ е зло, защото отгорѣ хваща кора, която непуца въздуха да влезе на вктрѣ, а отъ това коренитѣ и жилчицитѣ са задушаватъ въ затворенната земя.

Глиняната земя има разни бои, които дохождатъ отъ разнитѣ смѣси, що са намиратъ въ нея. Тя може да бѣде: желта, сива, бѣлизнева, червеникава (отъ желѣзото, що са намира въ нея), въсчерна и т. н.

По причина на стѣгнатостѣта и твърдостѣта си, глиняната земя са твърдѣ тежко обработва, тѣй щото често е нужно да са употрѣбаватъ по нѣколко чифта волове, до като стане таквази земя колко годѣ способна за да са посѣе съ нѣщо. Таквази тежка и жилава земя трѣба да са оре често и на дълбоко, и то най добрѣ есенно време, та презъ зимата, като остане угарѣта изложена на снѣга, дѣжда, мряза и т. н., будитѣ ще са растрошатъ и разсипятъ тѣй щото никое орѣдїе, никое сѣчево не ще може по добрѣ да ги раздроби. Тежката глиняна земя може да са поправи:

1) ако са навезе въ нея пѣськъ, варѣ (керечъ), рушевина отъ стари развалини и други такива;

2) да са тори съ лесъ хлѣвски торъ, въ който има доста слама, съ скорошенъ, пезрѣлъ, овчи и конски торъ;

3) да са пали орната земя;

4) да са оре колкото е възможно по дълбоко есенно време;

5) да са угари редовно и да са садятъ такива растенїя, които са окупаватъ, като картопли, рѣна и т. н.; и най послѣ,

6) да са оре малко по малко сѣка

година по-надълбоко орната земя, ако тя лъжи на пропустливъ подземъ.

Пъсчлива пръстъ.

Земя, пръстъ, въ която има 50 до 90 на сто пъсъкъ, а 10 до 30 части други състави като глина, варъ, черна пръстъ, са казва *пъсчлива пръстъ*. Както са види отъ реченното, пъсчливата пръстъ не е еднаква: въ нѣкоя има повече пъсъкъ, а въ нѣкоя по-малко. За това и не е еднакво плодна пъсчливата пръстъ.

Ако таквази пръстъ има твърдѣ много пъсъкъ, то не е добръ, защото е много сипкава, та коренитѣ на растѣніето не могатъ да са хванятъ добръ; не държи влага, защото лесно пропуска водата, та съ нея заедно са губи и растопенната храна за растѣніето; приема и попива у себе си много слънчева топлина, та безъ мѣрка са нагрѣва, тъй щого и малката влагица извѣтря и растеніята изгарятъ. Въ сипкавата земя — по не много — коренитѣ могатъ свободно да са разширяватъ и надълбоко въ земята да растатъ, а особено жилицитѣ, най дребнитѣ кончици, които, тъй да кажемъ, съ уста, презъ които влиза храната въ растеніята. Съка съдба узрѣва по-рано на пъсчлива земя, и торътъ въ таквази земя по напредъ показва силата си, но и бържѣ са свършва. За това и по-добръ е да са тори пъсчлива пръстъ съ по-малко торъ, но по-често.

Ний казахме за глиннитѣ земи, че трѣба по-често и по-дълбоко да са оржтъ за да станятъ по-сипкави, прѣхки и по-добри за обработваніе; но за пъсчливата пръстъ ще кажемъ, че не трѣба да са оре тъй често както глинната, защото съ честото ораніе става по-сипкава, а отъ това и по-малко влага задържа, а отъ друга страна повече топлина носема, та изгаря растеніята. Но за таквази земя ще бжде много добръ ако са завлича съ *валъ*, за да са притиснатъ по-добръ една къмъ друга земнитѣ частици, и на този начинъ влагата ще са задържи повече време въ земята. На нѣкои мѣста и мжтъ обичай да пуцатъ въ такива земи овце да пасжтъ.

На пъсчлива земя расте много буйно трѣва, за това и трѣба да са обработва добръ и редвно таквази земя, защото ако не са обработва добръ и редовно, то трѣвулака и бондралака лесно ще задуши и удави сеидбитѣ.

Пъсчливата земя може да са поправи:

- 1) Съ назовваніе въ нея друга пръстъ, особено глинна, черна пръстъ и т. н.
- 2) Съ тореніе съ влаженъ и изгнил торъ, както и съ свински;
- 3) Съ малко по малко по дълбочко ораніе на орната земя, особено тогава, когато *подземтъ* е по-тежка земя;
- 4) да са остави таквази земя нѣколко години за паша, и
- 5) съ природно и искусвенно напояваніе, поливаніе (особенно ливади и паша).

Варовита пръстъ.

Сѣкиму е познатъ варѣтъ (жеречь), и сѣкій знае, че той са прави отъ единъ видъ камъкъ, който са нарича варовитъ, като са пали, гори. Този камъкъ, като са растроши става на прахъ; а него могатъ да растрошатъ мрза, водата, горѣщината, вѣтроветѣ и т. н. Отъ този камъкъ е станѣла *варовитата пръстъ*, която, разбира са, са е смѣсѣла и съ други видове пръстъ. Съка земя, въ която има повече отъ 35 на сто варъ, са нарича варовита. Другитѣ части на таквази земя могатъ да бжджтъ: глина, пъсъкъ или иловица. Въ по-многого земи има и по нѣщо варъ, който е потрѣбенъ малко или много на растеніята за храна.

Много пѣти са е забѣлѣзвало, че въ орната земя, т. е. въ горнія катъ, който са обработва, не е бивала пръстѣта варовита, а подзема, здравата отдолу земя — варовита. Това очевидно явленіе е само при варовитата земя. Тѣй, при първобитната варовита пръстъ подземъ е винаги онзи камъкъ, отъ който е тя станѣла. (Нѣмцитѣ наричатъ този камъкъ: Muttergestein), а напроотивъ орната земя е платка. И това явленіе е причина, дѣто съ много сухи варовититѣ земи.

Отъ реченното са разбира, че варо-

вититѣ земи сѣ обикновенно доста тропливи, и за това могатъ да са обработватъ добръ и когато сѣ сухи, и когато сѣ нѣщо мокри. Ако са оре до като е юще много мокра, то са мажи и са дени по ралото или плуга, но подиръ нѣколко дни са раздробява и става на прахъ; особено много са растрошава тогава, когато трае много време суша.

А защото са сгрѣва много бържѣ и пріемнената въ себе си топлина държи много, обикновенно са нарича топла земя. За това трѣба често да са торн съ якъ, говежди и свински торъ; защото много бържѣ смучи и топи тора, а безъ тореніе такива земи биватъ току речи безплодни. Варовитата прѣстъ е бѣлизникава, или синкава, та на глѣдъ прилича малко на глинява прѣстъ и распознава са най много по това, че голѣмитѣ буци и булвани, кога са оре въ мокро време, растрошаватъ са като току изсъхнатъ, а не оставатъ яви и сбити както на глиняната прѣстъ. За да са познае има ли варъ въ нѣкоя земя, то са исчатва тѣй: земва са нѣкоя силва киселина, на пр. витріолъ, или пѣкъ якъ одеть, та са полѣе земята; ако има варъ въ тѣзи прѣстъ, то ще захвазе да шумти и да ври, и то толкова повече, колкото повече има въ нея варъ; защото киселината пѣди изъ вара въздухообразното тѣло или вѣтъра, който са нарича згленна киселина. Виждали сме на много мѣста да расте коприва, капинаки; въ таквази земя има варъ. Юще и дѣто има много дребни охлючета, бѣли като варъ, тамъ земята е варовита, защото на тѣзи животни трѣба варъ за да си правятъ чурункитѣ.

Казахме по-горѣ, че варовитата прѣстъ изсъхва бържѣ и са растрошава, за държава въ себе си много топлина, то за да можемъ да я поправимъ, трѣба да ѣ навозваме глина, воденъ торъ, а при това и поливаніе съ вода. Или, да употребимъ сички овѣзи поправки, за копто поменѣхме, когато говорихме за поправяніето на пѣсчливата прѣстъ.

(Слѣдва.)

ОБРАБОТВАНІЕ НА ЗЕМЯТА.

Нѣма съмнѣніе, че обработваніето на земята е най-важната и главна работа въ земледѣліето, защото безъ него не бихме могли да имаме никакви храни, и можемъ смѣло да кажемъ, че живота на държавитѣ, на народитѣ са основава на ралото, на плуга. Огъ старо време юще като сѣ познали хората, че обработваніето на земята имъ принася голѣми ползи за живота, и като сѣ са увѣрили, че скотовѣдството само не може да отговаря подпълно на сичкитѣ имъ нужди, напустили не-престанното скитаніе отъ едно мѣсто на друго, което е познато поди име номадски (катунарески) животъ, и си направили постоянни живѣлища, около които захванали да прекопаватъ земята, за да имъ растатъ по-добръ обичнитѣ растенія.

Нѣма съмнѣніе, че отъ най-напредъ земята са е обработвала съ мотика, търноконъ, лизгаръ и т. и., и по послѣ преминали отъ тѣзи прости орждія (сѣчева) на рало, плугъ и други такива.

Най-напредъ хората сѣ обработвали малко нгоми растенія, на пр. Римлянитѣ обработвали само пшеница и ячемикъ; а защото населеніето е било малко въ сравненіе съ многото земи, не имъ е трѣбало да обработватъ сѣка година сѣщитѣ земи, но като ги обработвали една година, оставили ги на цѣлнини и преминавали на други, които не били отслабнели съ сѣдбитѣ. Но това бѣше во време оно, когато дѣвственната земя награждавала изобилно човѣческитѣ трудове, и когаго не е трѣбало да са мѣняватъ растеніята на сѣщата земя, както въ наше време, но мѣнявали земитѣ.

Когато принесли изъ Азія повече и разповидни растенія, които изисквали по-добро обработваніе, то трѣбало да са усъвършенствува и обработваніето на земята; а съ внимателното разгѣдваніе на природата, тѣзи наша най-добра учителка, земледѣлицитѣ забѣлѣвали, че на плитка почва (земя) можѣли да растатъ само онѣзи растѣнія, които имѣтъ кратки (къси) корени, додѣто растеніята, които имѣтъ дълги корени можѣтъ да растѣтъ само въ дълбоко изорана земя. И тѣй дошле до такава заключеніе, че трѣба да са оре дълбоко.

Съ усъвършенствуваніето на наукитѣ, особенно Физиката и Химіята, усъвършенствувало са е и обработваніето на земята; сега са е вече сѣки увѣрилъ, че прераваніето на земята достави на растеніята не само мѣсто за растъ, но отгова земята става по способна да може да пріема изъ въздуха въздухообразна храна, а

скрититѣ въ земята било твърди, било въздухообразни хранителни за растеніята вещества, да са растварятъ, разлжчватъ по-лесно и да могатъ да хранятъ растеніята

Като говоримъ за обработваніето на земята, ний трѣба да кажемъ, що спада въ това обработваніе, и то е:

1. Ораніе, т. е. онязи работа, при която земята са рѣжи на бразди и са преобрѣща тѣй, щото горнята ѝ страна да са преобрѣрне долу, а долнята горѣ.

2. Диганіе съ лязгаръ, съ който земята ако и да не са рѣже на бразди, но пакъ са преобрѣща добрѣ, и прѣстъта са раздробява юще по-добрѣ биле отъ ораніето; защото тѣзи работа са извършва съ човѣшки рѣцѣ.

3. Окопаваніе, раздробяваніе, завлачаніе п други такыва—работи, съ които може да са раздоби и размѣси много добрѣ земята.

4. Изравненіе на земята, т. е. пакъ завлаченіе, валяніе и др. т.

5. Чистеніе на пивитѣ отъ сичко опова, що пречи на растѣніята да растѣтъ и успѣватъ добрѣ, като корененіе, ако има заостанѣли жили или корени, изхвърленіе камъни и т. п.

6. Изсушаваніе, ако сѣ земитѣ блатисти, мочурни.

7. Размѣсваніе една земя съ друга.

8. Сѣтва, т. е. сѣяніе на хранитѣ и завлачаніе,

ОРАНИЕ.

Земята са оре: а) да стане рахла и сипкава, за да може въздуха свободно да влиза въ нея; б) да са покрива и заорава, тора и в) да са истребя и пичистя отъ буряна, бандракака, непотрѣбната трѣва.

а. 1) Съ ораніето земята са растрошава и става сипкава, рахла, а като таква въ въздуха свободно и лесно да влиза въ нея, а това и трѣба да бѣде. Защо? Защото въ земята има хранителни вещества, съ които са хранятъ растеніята, а тѣзи храна съ дѣйствието на въздуха са преобрѣща въ въздухообразенъ, вѣтровитъ видъ, и растеніята тогава могатъ по-лесно да я попиватъ презъ коренитѣ си, а отгова и жетвата ще бѣде по-изобилна.

2) Въ рахлата земя могатъ водата и другитѣ растоѣни въ нея хранителни за растеніята частици по-лесно да пробиятъ и отидатъ до коренитѣ на растеніята. Осѣнь това и посѣянното сѣме, като има влага, може по-лесно и по-скоро да поникне, защото безъ влага не пониква скоро, а като поникне не може добрѣ да расте.

3) Въ чвѣрста и яка земя коренитѣ на растеніята не могатъ да пробиватъ на дълбоко въ земята.

4) Съ ораніето могатъ лесно да са размѣсятъ съставитѣ, що са намиратъ въ горнитѣ натове на орната земя, съ съставитѣ що сѣ изъ подъ горнійа катъ.

б. Ако искаме да имаме полза отъ тора, съ който сме наторили пивитѣ си, то трѣба да са расхвърля еднакво и да са заоре, но не много дълбоко, 2 до 3 пай дълбоко до 4 прѣста, и то за това:

1) Дъждовната и снѣжната вода го раскзасятъ и растварятъ, и долнитѣ катови на орната земя могатъ да го попиватъ и предаватъ на растеніята като храна.

2) Торѣтъ не трѣба да са заорава на дълбоко и затова, защото въздуха не ще може да дошра до него, та колкото е по-плитко заоранъ тора, толкова по-лесно дохожда до него кислорода (единѣтъ съставъ на въздуха), растваря го, преобрѣща на храна за растеніята, а като са сгрѣе тора съ сидата на кислорода, то са сгрѣва и земята.

в. Много годѣма щета (зарарѣ) прави на сѣидбитѣ буряна, трѣвулака, бандракака, непотрѣбната трѣва. Той, трѣвулака отзема храната на растеніята както и много мѣсто, дѣто сѣидбитѣ можѣха по-свободно да растѣтъ. За това сѣкій земеделецъ трѣба да са погрижи да го иско-рени и пичисти, а то може съ честото ораніе и др. Да са постигне това, то трѣба да държимъ слѣдѣщитѣ правила:

1) Никога да не са оре много мокра земя, защото мокротото ораніе не чисти трѣвата: зимно врѣме не е лошо мокротото ораніе.

2) Никога да не сѣ оставятъ стѣрнищата зимно врѣме непреорани, защото не може да расте тѣй добрѣ трѣвулака на онязи земи, която е преорана есенята или по-късничко.

3) Нива, която са оре дълбоко, въ нея не може да расте много неотребенъ трѣвулакъ: за това дълбокото ораніе е добро, както и много други юще добрини има те.

4) Честото ораніе помага тѣй сѣщо за истребяніето на трѣвата. Съ копаніето сѣ тоже истребя до нейдѣ трѣвата.

При ораніето трѣба да са глѣда:

1) Направленіето, посоката на браздитѣ (бразни);

2) Дълбочината на браздитѣ; 3) Широ-чината;

4) Врѣмето за ораніе; 5) Повторител-ната орба;

6) Разнитѣ начини ораніе и 7) Позна-ваніето на разни плугове.

Посока на браздитѣ. Ако е нивата равна и ако е толкова широка кол-кого и дѣлга, то таквази нива трѣба да са оре отъ югъ (пладнѣ), къмъ сѣвѣръ и то за това за да може слѣницето да грѣе и двѣтѣ страни на браздитѣ. Ако ли е

нивата тѣсна, а пъкъ дълга, трѣба да са оре на дължина; но ако е стръмна, наведена, то трѣба да са оре, не на горѣ по стръмината, а полегато, и то отъ една страна за това, за да не са мори безъ потреба добитѣка, а отъ друга да не отнася водата много земя.

ЗА ЛИВАДИТЪ.

Измежду многото недостатъци, които ги има въ нашето ступанство, едно отъ първитѣ мѣста заузема и недостѣка отъ храна за добитѣка. Ако нѣма доста и добра храна за добитѣка, разумѣва се, че ще бжде той по-слабъ, а и по-малко работа ще ни върше; ще дава по-малко и много по-слабъ торъ, защото слабата храна дава и слабъ торъ, а земята ако не са обработва добрѣ и не са тори съ добъръ торъ, то не можемъ да изискваме отъ нея, а и не ще да награди трудовѣтъ ни, не ще да ни обогати. Отъ казаното излиза, че за да можемъ да обработваме добрѣ земята и да я торимъ съ добъръ торъ, то трѣба да имаме якъ и добрѣ храненъ добитѣкъ, а за да имаме якъ и добрѣ храненъ добитѣкъ, то трѣба да имаме добра и доста храна за него, а да имаме доста и добра храна за добитѣка, то трѣба да имаме и добри паша и ливади. Въ земледѣліето едно зло ражда друго и най-послѣ дохожда до пронаждане и съсипване; но ако са поправи едно зло, то подиръ него са поправя и друго, и трето, и т. н. Да ли ще са намѣри нѣкой, който да не са с увѣрилъ въ тѣзи истини? Сѣний ступанинъ — земледѣлецъ трѣба да са увѣри, че безъ добра храна за добитѣка му, не може да напреднува неговото земледѣліе въ нищо по горѣказанитѣ причини. За това трѣба да глѣда, щото винаги да има въ пзобиліе храна за добитѣка си.

По други страни, дѣто земледѣліето и скотовѣдството сж напредили, вѣщитѣ земледѣлци и скотовѣдци сж са погрижили най-напрѣдъ да си приготвятъ и осигурятъ доволно и добра храна за добитѣка, като поправили и поправятъ сѣка година ливадитѣ си да имъ даватъ повече и по-добро сѣно; а ако ли не сж имали доста ливади, посѣяди сж и сѣятъ разни трѣви по нѣкоя часть отъ нивитѣ си, като дѣтелина (звѣзделъ) и др. т. Трѣвата или сѣното, което са коси отъ ливадитѣ, е най-добра храна за добитѣка, защото таквази трѣва (сѣно) не е само отъ единъ видъ, но разни трѣви, въ които има и разни хранителни за добитѣка частици. Освѣнъ това ливадитѣ не изискватъ толкова трудъ и разноски за оране и сѣяние както за други растѣнія.

Ливадитѣ сж най сигорното средство за произвождане храна за добитѣка.

Ливадитѣ ако и да не изискватъ много трудъ и разноски, но пакъ трѣба земледѣлеца да са погрижи за поправяніето имъ, ако желае да покоси по-добро и повече сѣно. Ний знаемъ, че по насъ ливадитѣ не са косатъ повече отъ единъ пътъ на годината, но може би да са види чудно на нашитѣ земледѣлци, като имъ кажемъ, че по други страни хората косятъ ливадитѣ си по два и по три пъти на годината.

Добрата земя и доволната влага сж едни отъ главнитѣ условія за добра ливада. Ако ливадитѣ нѣматъ влага, то тѣ губятъ своята вредность.

Долинскитѣ ливади сж най добри.

По други страни хората дѣлятъ ливадитѣ:

1. На природни, които никога не са оржатъ.
2. Намѣняемни, които са оржатъ, та подиръ нѣкоя година са оставятъ пакъ за ливади, и
3. На искусствени.

Природни ливади. Добротата на природнитѣ ливади зависи отъ мѣстоположеніето и доброта земя. По-горѣ казахме, че долиискитѣ ливади сж най-добри. По насъ, баремъ колкото знаемъ, сж повечето такива. Ако са погрижимъ за поправяніето имъ, ще добиваме три пъти повече сѣно отъ колкото сме добивали досега.

Трѣба винаги да са глѣда, щото никога да не биватъ такива ливади келяви, т. е. цѣлата ливада да бжде обрасла на сѣкадѣ съ трѣва. Който е миналъ пролѣтно време покрай нѣкои ливади, видѣлъ е да сж почърнели отъ къртичини, забѣлзалъ е да има на много мѣста въ тѣхъ дракалакъ, трѣнакъ, камъни, нѣкои въ вода потъпнали — мочурни и т. н. Отъ таквато ливади не може да очаква човѣкъ и да са падѣва за много и добро сѣно, ако не знае и не са погрижи да ги поправи.

Ако има ями по ливадитѣ, трѣба да са изравнятъ съ прѣстѣта отъ къртичинитѣ, защото ливадитѣ трѣба да сж равни.

Ако ли нѣма ями, къртичинитѣ не трѣба да са оставятъ, но да са разриватъ по ливадитѣ съ мотика или лопата, защото съ това не само, че ливадитѣ ставатъ равни, но юще и прѣстѣта отъ къртичинитѣ, като са разхвърля по ливадитѣ, служи като поправяніе, тореніе. Ако има камъни въ ливадитѣ, трѣба да са обиратъ и исхвърлятъ, защото отъ една страна подъ камънитѣ не растѣ трѣва, а отъ друга — са поврежда косата, когато са коси. Тѣй сжщо, ако има трѣнакъ или друго, трѣба да са изсѣче и исхвърли изъ ливадитѣ. Съ една рѣчь ливадитѣ трѣба да бждатъ чисти, ако искаме да покосимъ повече, двойно и тройно, сѣно.

Мѣн я емн ливади. Тѣзи ливади сж,— както и по-горѣ въ раздѣленіето казахме, — таквизи, които сж оставятъ привременно за ливади, и подиръ нѣкоя година са преобръщатъ нагъ на нива. По ако ливадитѣ сж добри, то не трѣба да са правитѣй. Ако ли сж обрасли съ много лоши трѣви, вредителни за здравіето на добитѣка, то трѣба да са преораватъ и да са посѣиватъ съ нѣкоя сѣвѣда, та съ обработваніето на нивата, ще са повсичестватъ лошитѣ трѣви. За другитѣ подобряванія на тѣзи ливади има да са прави сжщото, което ще кажемъ по-долу за некуственнитѣ ливади.

Искусствени ливади Искусствени ливади са казватъ онѣзи, които отъ нива са преобръщатъ на ливади. Както казахме по-горѣ, че има ливади, които привременно са преобръщатъ на ниви, тѣй сжщо има и ниви, които лесно могатъ да са преобръщатъ на ливади.

Мѣстоположеніето за искусствени ливади трѣба да бжде сгодни, т. е. да бждѣтъ такива мѣста, които могатъ да са поливатъ. Да са поливатъ равнитѣ мѣста, това е твърдѣ мжно; най-сгодни за това мѣста трѣба да бждѣтъ малко наведени—стрѣмни, дѣто текатъ води.

Това е на кратко раздѣленіето на ливадитѣ, което умнитѣ и вѣщи земледѣлци правятъ и поставятъ съ ливадитѣ си споредъ както го изискватъ мѣстата. Но това е само раздѣленіето на ливадитѣ, а сега да видимъ какво трѣба да правимъ съ тѣхъ, за да ни даватъ по-много и по-добро сѣно.

Трѣба да знаеме: каква земя изискватъ ливаднитѣ трѣви, за да могатъ по-добрѣ да растѣтъ на нея; трѣба да знаеме тѣй сжщо и за потребната влага, която юще повече усигорява добрия растъ на трѣвата; трѣба да знаеме кога трѣба да са сѣе трѣвата; какво трѣба да бжде семето; колко семе да са посѣе; какъ трѣба да са постжива съ ливадитѣ; какъ да са торятъ; кога и какъ трѣба да са коси трѣвата за сѣно и т. н.

И тѣй виждаме, че за да бждѣтъ ливадитѣ ни добри и да ни даватъ по-много и по-добро сѣно, то трѣба да знаеме много.

Ний ще са постарамъ да порасправимъ на читателнитѣ си за сѣка една отъ реченитѣ точки, и то за сѣка по времето й.

Като поникнатъ сичитѣ трѣви, твърдѣ малко спущатъ главнитѣ жли, корени; но за това дребнитѣ, тѣжкитѣ като косимъ жилчици пробиватъ много рано и скоро на сѣка страна въ земата; и тѣзи тѣжки жилчици служатъ като уста на растеніята, презъ които уста смучатъ и прѣматъ храната си изъ земата. Когато расте трѣвата, тѣзи жилчици са умножаватъ се повече и повече, защото горѣ при възеди на

тѣзи жилчици, непрестанно израстватъ нови.

Защото жилчицитѣ, дребнитѣ като косимъ коренчета, сж много нѣжни, то въ тежка и яка земя много мжно могатъ да пробиватъ и да са ширятъ; за това трѣба винаги да глѣдаме, штоо земата, въ която сж посѣяни и растѣтъ трѣви, трѣба да бжде спикава и мѣка. За това най-добрѣ можемъ да са увѣримъ, ако поглѣдаме нѣкоя земя, въ която растѣтъ трѣви. Въ спикавата земя ще намѣриме винаги по-добра и по-сочна трѣва, а въ твърдата и яка земя—по-слаба. То е общо правило токурѣчи за сички трѣви; има, разбира са, и исклученія, както ще видимъ по-послѣ, защото има трѣви, които искатъ много влага; има които искатъ суха земя, а има на противъ и таквизи, които растѣтъ най-добрѣ въ блатисти мѣста и т. н.

Нито едно земледѣлческо растеніе не изисква толкова влага, както трѣвата; за това може най-лесно да са увѣри човѣкъ, ако пустыя вода изъ нѣкоя рѣка да залѣе едно нарче ливади, ще забѣлжи послѣ, че трѣвата на залѣтата ливади има голѣма разлика отъ трѣвата на незалѣтата. Само нѣколко вида трѣва обичатъ суха земя.

Най-послѣ, можемъ да кажемъ, че умѣренната влага е най-добра за ливадитѣ. А дѣто нѣма влага, тамъ трѣба да са пристримъ да доставимъ съ искусственъ начинъ.

(Слѣдва.)

РАЗНИ.

— Имахме честта да прѣемемъ отъ нѣкои Читалица и частни лица писма, съ които ни сърадватъ и насърдчатъ въ предприетото ни дѣло—да издаваме «Ступанъ.» Ний отъ сърдце благодаримъ публично на тѣзи наши родолюбиви съотечественици за тѣжнитѣ къмъ насъ насърдчанія и ги увѣряваме, както и сички други, че ние отъ наша страна ще са стараемъ, штоо листа ни да бжде, колкото е възможно, по-полезенъ за народа ни. Ний сме рѣшили съ Божіята воля, както и да е, да искараме годината съ Ступанъ, та даю даде Богъ да захванемъ и втората година съ по-честото му издаваніе и уголѣмяваніе!

— (Насажданіе яйца подъ кокошка или други пернати животни). Като наблюдава времето да са насаждатъ кокошкитѣ да мѣтятъ, ще сиомнемъ, че най-добри яйца за мѣтеніе сж овѣзи, които сж най-тежки, защото е доказано, че отъ тѣжкитѣ и голѣми яйца винаги са излупватъ и излизватъ по-голѣми и по-здрави пилета, нежели отъ малкитѣ. Въ Англія, дѣто домашнитѣ пернати животни са охраняватъ добрѣ, ступанкитѣ отиватъ да насаждатъ яйца съ терези въ рѣка. Коумто са види това чудно, той нека избира за това яйцата баремъ на око.